

УДК 349.3
С 50

Леся СМЕРЕЧАК,
Орест ГУК

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена розгляду специфіки професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей. Автор на основі аналізу змісту та напрямів професійної діяльності соціального педагога, особливостей надання соціально-педагогічної допомоги вихованцям пропонує шляхи удосконалення роботи центру соціально-психологічної реабілітації дітей з вадами психофізичного розвитку.

Ключові слова: соціальний педагог, реабілітація, соціальна реабілітація, діти з вадами психофізичного розвитку, центр соціально-психологічної реабілітації.

Постановка проблеми. Основною умовою забезпечення інтеграції дітей з інвалідністю у соціум, їхнього подальшого особистісного розвитку є комплексна соціальна реабілітація.

Нормативно-правову базу соціально-реабілітаційної діяльності в Україні складають закони України “Про охорону дитинства” [6], “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” [5], “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” [4], “Про реабілітацію інвалідів в Україні” [7], Типове положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів [9] та інші нормативно-правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері, а також міжнародні договори України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

У сучасній теорії соціальної роботи та соціальної педагогіки сформувалося загальне уявлення про зміст та основні напрями діяльності реабілітаційних центрів, роль соціально-психологічної реабілітації дитини з вадами психофізичного розвитку на ранніх етапах встановлення інвалідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо надання послуг з реабілітації дітям з вадами психофізичного розвитку в умовах реабілітаційного центру розкривають О. Безпалько, І. Саранча, А. Тюття; сутність реабілітаційного процесу та практики соціальної реабілітації висвітлено у наукових доробках Н. Гусак, А. Шевцова; особливості соціальної реабілітації дітей з інвалідністю досліджено Т. Єжовою, І. Зверевою, Г. Першко та ін. Відповідно у сучасній науці існують різні теоретичні підходи до розуміння сутності соціальної реабілітації дітей з вадами психофізичного розвитку. Дослідники проблеми виходять з того, що реабілітація осіб з інвалідністю передбачає реалізацію системи медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, трудових заходів, спрямованих на надання їм допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, усуненні обмежень їхньої життєдіяльності для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації, інтеграції у суспільство [8, 187].

Сучасна дослідниця О. Безпалько виокремлює основні напрями соціально-педагогічної роботи, які реалізують у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями та наголошує на необхідності діяльності мультидисциплінарної команди в умовах реабілітаційного центру [3, 477].

Одноставними є погляди науковців з приводу того, що сутність, зміст, напрями роботи соціального педагога залежать від специфіки закладу, в якому вона проводиться, а також функцій, меж компетенції, повноважень цього закладу.

Водночас у теорії соціальної роботи та соціальної педагогіки залишається дискусійним питання розкриття змісту та напрямів діяльності соціального педагога у Центрі соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями.

Мета статті – здійснити аналіз нормативно-правової бази діяльності реабілітаційних центрів, змісту та напрямів діяльності соціального педагога у Центрі соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженням.

Основними завданнями законодавства України з питань реабілітації інвалідів є: створення умов для усунення обмежень життєдіяльності інвалідів, відновлення та компенсації їх порушених або втрачених здатностей до побутової, професійної, суспільної діяльності; визначення основних завдань системи реабілітації інвалідів, видів і форм реабілітаційних заходів; розмежування повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування; регламентування матеріально-технічного, кадрового, фінансового, наукового забезпечення системи реабілітації інвалідів; структурно-організаційне забезпечення державної соціальної політики стосовно інвалідів і дітей-інвалідів; сприяння залученню громадських організацій інвалідів до реалізації державної політики у цій сфері.

Сфера дії Закону України “Про реабілітацію інвалідів в Україні” поширюється на: 1) громадян України, які в установленому порядку визнані інвалідами; 2) сім’ї інвалідів; 3) дітей-інвалідів; 4) інвалідів із числа іноземців; 5) осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, та осіб, які набули статусу біженців в Україні, якщо інше не передбачено законами України чи міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України; 6) інвалідів-іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах тимчасово перебувають в Україні і мають право на реабілітацію, згідно із законами України чи міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України тощо [7].

Цей Закон, відповідно до Конституції України, визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності, спричинених порушенням здоров’я зі стійким розладом функцій організму, функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності.

Згідно з цим Законом, соціальна реабілітація (абілітація) передбачає: а) навчання інваліда, дитини-інваліда основних соціальних навичок (особиста гігієна, самообслуговування, пересування, спілкування тощо); б) пристосування побутових умов до потреб інваліда, дитини-інваліда; в) соціально-побутове влаштування та обслуговування, педагогічну корекцію для інвалідів, дітей-інвалідів з метою

вироблення та підтримання навичок автономного проживання, стереотипів безпечної поведінки; г) опанування навичками захисту власних прав та інтересів, самоаналізу; д) отримання навичок позитивного сприйняття себе та навколишніх, навичок спілкування; е) забезпечення автономного проживання у суспільстві з необхідною підтримкою (соціальний, медичний, юридичний супровід, побутові послуги); є) протезування, ортезування; ж) забезпечення інвалідів, дітей-інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації; з) санаторно-курортне лікування (відповідно до медичних показань).

Мінімальний державний стандарт якості послуг комплексної реабілітації/абілітації дітей-інвалідів, інвалідів та осіб з розумовою відсталістю (РВ) визначає кількісні та якісні параметри надання послуг комплексної реабілітації/габілітації, згідно з “Державною типовою програмою реабілітації інвалідів”, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України, Типовим положенням про реабілітаційну установу змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів з РВ, затвердженим Наказом Міністра праці та соціальної політики України.

Стандарт регламентує надання послуг з реабілітації, які передбачають: 1) комплекс одночасних або послідовних заходів ранньої, медичної, фізичної, психологічної, психолого-педагогічної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, соціальної та побутової реабілітації; 2) підбір та забезпечення технічними й іншими реабілітаційними засобами, виробами медичного призначення, які надаються інваліду відповідно до індивідуальної програми реабілітації (безоплатно або на пільгових умовах).

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями – заклад денного перебування дітей і молоді з особливостями психофізичного розвитку віком від 7 до 35 років, мета діяльності якого – відновлення і підтримка їхнього фізичного та психічного стану, адаптація та інтеграція в суспільстві. Основні напрями соціально-педагогічної роботи, які реалізують у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями це: діагностика та корекція соціально-психологічного стану дітей і молоді; лікувально-оздоровча робота з дітьми та молоддю; соціально-побутове обстеження родин, що мають дітей із особливостями психофізичного розвитку; формування у дітей і молоді навичок соціальної компетентності; розвиток потенцій-

них творчих можливостей дітей і молоді; профорієнтаційна робота з молодими інвалідами; організація культурно-дозвільної діяльності дітей і молоді з функціональними обмеженнями; соціально-педагогічна робота з батьками та родичами дітей з особливостями психофізичного розвитку [3, 476 – 477].

Наприклад, для дітей-інвалідів у Трускавецькому Центрі соціально-психологічної реабілітації дітей-інвалідів “Сонечко” функціонують кабінети соціальної реабілітації та лікувальної фізкультури. З дітьми працюють вчителі-реабілітологи, фахівці з фізичної реабілітації, дитячий лікар, невропатолог, практичний психолог, вчитель-логопед, масажист, педагоги. Відтак у Центрі відбувається: соціальна реабілітація дітей-інвалідів віком від 4 до 18 років; комунікативна корекція, логопедична корекція; психологічна корекція; фізична реабілітація, що включає: лікувальну фізкультуру, масаж; заняття ЛФК у плавальному басейні на базі дитячо-юнацького спортивного клубу “Спортовець” (там діти набувають навиків плавання і поведінки на воді); іпотерапію – на базі кінноспортивного комплексу санаторію “Карпати” м. Трускавець.

Функції соціального педагога у реабілітаційних центрах впливають із загальних визначень їх провідних ролей та задач у широкому переліку послуг, які надаються дітям з вадами психофізичного розвитку та сім'ям, котрі їх виховують. Соціальний педагог покликаний допомогти сім'ї якомога раніше розпочати лікувально-оздоровчу роботу та забезпечити безперервну корекційну роботу, об'єднати зусилля батьків і спеціалістів Центру: психолога, логопеда, лікаря ЛФК та ін. Щотижня соціальний педагог має затверджувати план своєї роботи з дитиною та її батьками, погоджуючи дії з членами мультидисциплінарної команди [1, 253].

Робота соціального педагога має спрямовуватися на забезпечення:

- навчання основних соціальних навичок (особиста гігієна, самообслуговування, пересування, спілкування тощо);
- пристосування побутових умов до потреб дітей-інвалідів;
- соціально-побутове влаштування та обслуговування;
- опанування навичками захисту прав, інтересів, самоаналізу та отримання навичок позитивного сприйняття себе і навколишніх;

– опанування навичок спілкування, забезпечення автономного проживання у суспільстві з необхідною підтримкою (соціальний, медичний, юридичний супровід, побутові послуги);

– психологічну підтримку і психолого-педагогічний вплив, раціональне виховання дитини;

– створення у родині сприятливого психологічного клімату і збереження родини у сформованих обставинах;

– якомога повнішу інтеграцію дітей з відхиленнями у розвитку до колективу здорових дітей, спільноти однолітків, використовуючи, серед іншого, можливі асоціації батьків, що мають дітей з аналогічними інвалідизуючими ураженнями [1, 116 – 117]; [8, 187 – 197].

Однак у ході реалізації індивідуальної програми соціально-психологічної реабілітації дитини з вадами психофізичного розвитку робота соціального педагога повинна доповнюватися обов'язковими елементами:

1. Спеціальної підготовки (професійним консультуванням) батьків (технологія раннього втручання).

2. Спеціальною підтримкою дітей-інвалідів у вигляді соціально-педагогічних і психологічних послуг у ході реалізації індивідуальної програми реабілітації.

3. Участю в реабілітації дітей-інвалідів мультидисциплінарної команди фахівців, котрі здійснюють регулярну соціальну діагностику.

Основними шляхами підвищення ефективності соціально-педагогічної роботи вважаємо виокремлення таких основних напрямів діяльності соціального педагога:

Координація соціальних послуг дитині та сім'ї, котра її виховує – процес формування рекомендацій індивідуальної програми реабілітації.

При цьому соціальний педагог має враховувати чинники соціальної адаптації: ступінь інформованості батьків дитини-інваліда про правила складання індивідуальної програми реабілітації; ступінь участі батьків дитини-інваліда у складанні плану заходів індивідуальної програми реабілітації; виконання членами мультидисциплінарної команди своїх обов'язків щодо складання індивідуальної програми реабілітації; оскарження змісту індивідуальної програми реабілітації.

Соціально-терапевтичне втручання спрямоване на виявлення фактів порушення законних прав та інтересів дітей-інвалідів у ході індивідуальної програми реабілітації.

Соціальний педагог повинен брати до уваги кількість і характер заходів, виконання яких при реалізації індивідуальної програми реабілітації викликає утруднення; виявляти об'єктивні та суб'єктивні причини відмови реабілітаційного центру у реалізації заходів індивідуальної програми реабілітації; досвід виховання батьків дитини-інваліда.

Соціальний патронаж – виконання комплексних довгострокових заходів індивідуальної програми реабілітації.

У ході здійснення соціального патронажу соціальний педагог має урахувати характер обмеження основних видів життєдіяльності дітей-інвалідів; вік та інтереси дитини-інваліда і її батьків; поєднання інвалідності з проблемами опіки, піклування та сирітства; педагогічну компетентність батьків у вихованні дитини-інваліда.

Висновки. Проаналізувавши особливості соціально-педагогічної роботи в реабілітаційному центрі та шляхи підвищення ефективності діяльності соціального педагога доходимо висновку, що Центр соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з функціональними обмеженнями є одним із найважливіших інститутів соціалізації та соціальної адаптації дітей з вадами психофізичного розвитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці конкретних форм та методів роботи соціального педагога з дітьми з вадами психофізичного розвитку в умовах реабілітаційного центру.

Література

1. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В.В. Бурлака. – К. : ГЕРБ, 2007. – 288 с.
2. Гусак Н.Є. Соціальна реабілітація: підходи до визначення поняття / Н.Є. Гусак // Соціальна політика та соціальна робота. – 2008. – № 1. – С. 103 – 114.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
4. Закон України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” // Права інвалідів в Україні. – К. : Сфера, 2002. – С. 56 – 64.

5. Закон України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” // Права інвалідів в Україні. – К. : Сфера, 2002. – С. 165 – 169.
6. Закон України “Про охорону дитинства” // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – С. 4 – 17.
7. Закон України “Про реабілітацію інвалідів в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
8. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / [О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, Т.Г. Веретенко] ; за ред. О.В. Безпалько. – К. : Академвидав, 2013. – 312 с. – (Серія “Альма-матер”).
9. Типове положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1511-13>.
10. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика / Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова. – К. : ВМУРОЛІ “Україна”, 2004. – 408 с.
11. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології : монографія / А.Г. Шевцов. – К. : “МП Леся”, 2009. – 483 с.

Смерчак Леся, Гук Орест. Особенности профессиональной деятельности социальных педагогов в центрах социально-психологической реабилитации детей с нарушениями психофизического развития. Стаття посвящена рассмотрению специфики профессиональной деятельности будущих социальных педагогов в центрах социально-психологической реабилитации детей. Автор на основе анализа содержания и направлений профессиональной деятельности социального педагога, особенностей предоставления социально-педагогической помощи воспитанникам предлагает пути совершенствования работы центра социально-психологической реабилитации детей с нарушениями психофизического развития.

Ключевые слова: социальный педагог, реабилитация, социальная реабилитация, дети с недостатками психофизического развития, центр социально-психологической реабилитации.

Smerechak Lesya, Huk Orest. Peculiarities of professional activity of social workers in centers for social and psychological rehabilitation of children with mental and physical defects. Article deals with the specific professional activity of future social pedagogues in centers for social and psychological rehabilitation of children. By analyzing the content and the tendencies of professional

activity of a social pedagogue, the peculiarities of providing social and educational assistance to pupils, the author suggests ways of improving the work of the center for social and psychological rehabilitation of children with mental and physical defects.

Key words: social pedagogue, rehabilitation, social rehabilitation of children with mental and physical defects, center for social and psychological rehabilitation.